

De

NUMMER 10 /// JAARGANG 89 /// 7 FEBRUARI 2014

Reformatie

INSPIREREND KERK ZIJN

**Zingen
in de kerk**

**Hartstocht
voor Gods huis**

**Geschonden
bestaan**

Leidinggeven in navolging van Christus

Van normatief naar dienstbaar leiderschap

COLOFON

De Reformatie verschijnt om de andere week en is een uitgave van Stichting De Reformatie.

Bestuur drs. Bernard Bos (voorzitter),
Herman Rozemuller (penningmeester)

Kernredactie drs. Bas Luiten (hoofdredacteur),
drs. Heleen Sytsma - van Loo (eindredacteur),
drs. Bram Beute, drs. Janneke Burger- Niemeijer,
drs. Peter Hommes, drs. Erik Koning,
dr. Hans Schaeffer.

Brede redactie kernredactie plus dr. Rob van
Houwelingen, dr. Ad de Bruijne, Jan Westert

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
e-mail: redactie@dereformatie.nl.
Eventueel per post naar Redactie De Reformatie,
Fontanalaan 3, 5624 KN Eindhoven. Alles wat
met (abonnementen)administratie te maken
heeft naar info@dereformatie.nl of per post naar
De Reformatie, Postbus 89, 7730 AB Ommen.

Opmaak IDD concept.communicatie.creatie |
www.idd.nu

Druk Kon. BDU Grafisch bedrijf

Administratie

De Reformatie, postbus 89, 7730 AB Ommen
info@dereformatie.nl /// tel. 0529 - 43 88 90

Advertenties

Nico Postuma, tel. 0341 - 84 21 47,
tel. 06 - 139 959 05 /// adverteren@dereformatie.nl
Contracttarief op aanvraag

Abonnementen

€ 52,50 per jaar /// studenten € 19,50 ///
buitenland € 130,-
Het abonnementsjaar loopt van 1 januari t/m
31 december

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar
bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en
slechtzienden. Tel. 0341 - 56 54 99.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het
niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

www.dereformatie.nl

Volg ons op Twitter
via #DeReformatie

www.facebook.com/dereformatie

TOEVAL

TEKST: HELEEN SYTSMA - VAN LOO, EINDREDACTEUR ///

Toeval bestaat niet, want er gebeurt
helemaal niets buiten God om. En
omdat Hij volkomen betrouwbaar is –
Hij offerde immers zijn eigen Zoon voor
ons – is die zekerheid een geweldige be-
moediging in tijden van nood, schrijft
Tim Keller in *Walking with God through
pain and suffering* (2013).

Terugkijkend op zijn leven zag Jozef dat
zijn hele wonderlijke levensloop de weg
was waarlangs God zijn broers – later
Gods volk uit wie de messias geboren
zou worden – van de hongerdood redde
(Gen. 45). Keller beschrijft in zijn boek
hoe een vergelijkbare reeks schijnbare
toevalligheden leidde tot het ontstaan
van Redeemer Presbyterian Church.
Even kort door de bocht: zonder Water-
gate geen Redeemer.

Watergate was het politieke afuister-
schandaal dat in 1974 in de VS leidde
tot het aftreden van president Richard
Nixon. Gerald Ford volgde hem onver-
wachts op. Fords zoon studeerde toen
net aan hetzelfde seminarie als Tim
Keller. Met dank aan de connecties
van Ford jr. in Washington slaagde het
seminarie er opeens in om een Britse
professor naar Amerika te halen die tot
dan toe zonder succes een visum had
proberen te krijgen. Juist bij die profes-
sor, een presbyteriaan, volgde Tim de
laatste vakken voor zijn afstuderen en

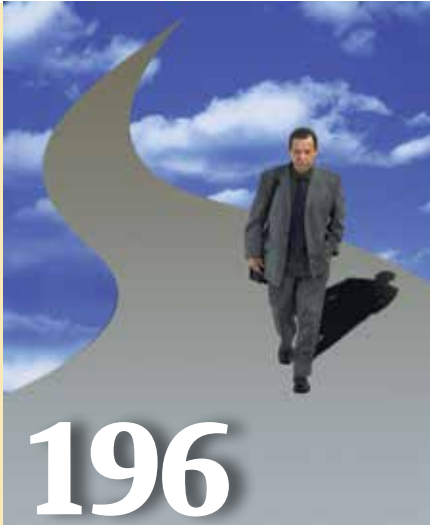
zo raakte hij, van huis uit luthers en
later evangelisch geworden, onder de
indruk van het presbyteriaanse gedach-
tegoed. Eenmaal presbyteriaans ging hij
werken in een kerk in Virginia, die hem
en zijn vrouw Kathy een paar jaar later
naar New York stuurde om daar een
kerk te stichten.

Een beetje toevallig allemaal? Zonder
de wil van de God die Jozef naar Egypte
stuurde en Keller naar New York valt er
nog geen haar van ons hoofd. Soms zien
we in onze kleine leventjes zomaar iets
van zijn grote plan met deze wereld.
Voor wat zich daar afspeelt, mogen we
Hem onder alle omstandigheden dan-
ken, want geen schepsel kan ons van
zijn liefde scheiden.

In verband met de invoering van het nieuwe betalingssysteem SEPA ontvangt
u de factuur voor het abonnementsgeld wat later dan gebruikelijk. U kunt met
uw betaling wachten totdat u de factuur ontvangen hebt. Bij abonnees die een
machtiging hebben afgegeven zal de incasso plaatsvinden nadat de factuur voor het
abonnementsgeld is toegestuurd.

IN DIT NUMMER

LEIDEN EN GELEID WORDEN

Een christelijke timmerman maakt geen betere deuren dan zijn niet-christelijke collega, maar christelijk leiderschap bestaat wél, schrijft Jan-Willem Grievink. Hij legt uit wat hij daar wel en niet onder verstaat en beschrijft valkuilen voor leiders in de kerk.

LEIDEN IS ÁNDERS REGEREN

In een Martakerk moet alles gaan zoals Marta het bedacht heeft. Geestelijk leiderschap begint met een Maria-aanpak: aan Jezus' voeten gaan zitten en je door Hem laten leiden. Dat is geen gebrek aan leiderschap maar een andere vorm van leiderschap.

GESCHONDEN BESTAAN

Hoe behandelt de *Christelijke Dogmatiek* van Van den Brink en Van der Kooi het onderwerp zonde, kwaad en de duivel? Zondaar-zijn en schepsel-zijn vallen niet samen, maar, schrijft Matthijs Haak, spreken over zonde kan niet zonder de verlosser ervan.

EN VERDER

203 COLUMN ZINGEN IN DE KERK /// 203 WWW.DEREFORMATIE.NL /// 204 LEIDEN ALS

CHRISTUS /// 206 LITERATUUR OVER LEIDINGGEVEN /// 208 WANDELEN MET GOD DE KAART VOOR

DE WANDEL MET GOD /// 210 BIJBELTAAL HARTSTOCHT VOOR GODS HUIS /// 214 ZING EEN NIEUW

LIED TIEN WOORDEN IN DRIEVOLD /// 216 NIEUWS EN PERSBERICHTEN /// 216 UIT DE KERKEN

De kern van christelijk leiderschap: leiden en geleid worden

TEKST: JAN-WILLEM GRIEVINK, ERVAREN LEIDINGGEVENDE, DIRECTEUR VAN CONCEPTION BV EN AUTEUR VAN *HAND- EN HARTSBOEK CHRISTELIJK LEIDERSCHAP* ///

Bestaat er christelijke vliegtuigbouwkunde of christelijke meubelmakerij? Ik denk van niet. Een christelijke timmerman maakt geen betere deuren dan zijn niet-christelijke collega; hij gaat misschien alleen anders met zijn klanten en werknemers om. Maar er bestaat wel christelijk leiderschap. In dit artikel werk ik uit wat ik daaronder versta en pas ik die uitwerking toe op leiderschap in de kerk en, breder, in christelijke organisaties.

Een bekende definitie van leiderschap is: leiders zijn mensen die dromen kunnen realiseren. Daarin onderscheiden ze zich van managers, die vooral goed dingen kunnen regelen. Om een droom te kunnen realiseren, zijn drie vaardigheden nodig. Een leider moet (1) een organisatie of bedrijf doelgericht in beweging kunnen brengen; (2) richting kunnen geven aan mensen en processen en (3) op de juiste tijd en wijze kunnen ingrijpen. Deze vaardigheden zijn deels aangeboren, deels zijn ze te ontwikkelen. Ze zijn voor een niet-christen op zich niet anders dan voor een christen. Maar doordat een christen wel een andere identiteit heeft en andere doelen hanteert, wordt christelijk leiderschap toch echt anders dan seculier leiderschap.

Anders Een christen is allereerst een discipel van Jezus en wil zich in alles wat hij doet, onderwerpen aan Hem. Dat is het eerste en het meest wezenlijke verschil tussen een seculiere leider en een leider die christen is. Een

christen laat zich leiden door de Allerhoogste. Zijn identiteit (waar ik 'hij' gebruik, mag je ook 'zij' invullen; waar ik 'zijn' of 'hem' gebruik ook 'haar') ligt niet in zijn leiderschap, maar in zijn christen zijn. Christus leeft in hem (vgl. Gal. 2:20), dát bepaalt zijn identiteit en maakt hem nederig en bescheiden. Dat zal zichtbaar en merkbaar zijn voor anderen. In een christen vindt daarnaast een verandering van denken plaats (vgl. Rom. 12:2) die er ook voor zorgt dat christelijk leiderschap zich onderscheidt van seculier leiderschap. Het is op dit punt belangrijk om onderscheid te maken tussen christelijk leiderschap en een vorm van leiderschap die wel de spelregels daarvan hanteert, maar niet de identiteit en de doelstellingen die erbij horen. Je zou het een methodische vorm van christelijk leiderschap kunnen noemen. Ik vind dat een levensgevaarlijke

vorm van leiderschap omdat hij wel christelijk lijkt, maar niet is. Andersom kun je als christenleider best gebruikmaken van bepaalde methoden en vaardigheden van buiten de christelijke wereld; dat maakt je leiderschap nog niet onchristelijk. Waar het in beide gevallen om draait is je identiteit als leider. Die bepaalt of je leiderschap christelijk is of niet. In de praktijk zullen aan een christelijke leiderschapsstijl de volgende uitgangspunten ten grondslag liggen: een christenleider laat zich leiden door zijn hemelse koning, hij zoekt allereerst de eer van God en van diens koninkrijk, niet die van zichzelf, en hij is zich ervan bewust dat zijn natuurlijke mens hem motieven en overtuigingen in het oor zal fluisteren die weliswaar zijn ego zullen strelen, maar die hem verder van God afbrengen. Hij zal daarnaast bepaalde vaardigheden en

We denken soms dat leiderschap iets is voor bedrijven, maar de kerk kan veel leren van de koekjesfabriek'

Een christen laat zich leiden door de Allerhoogste. Zijn identiteit als leider ligt niet in zijn leiderschap, maar in zijn christen-zijn ///

managementtechnieken niet of anders gebruiken, omdat ze schade toebrengen aan mensen en/of aan het koninkrijk van God. Zie voor een praktische uitwerking de kadertekst: kenmerken van christelijk leiderschap.

Kerkelijk leiderschap In de kerken hier in Nederland zijn we niet zo gewend om goed en objectief over leiderschap na te denken. Leiderschap is iets voor bedrijven, denken we al gauw. Maar de kerk kan tot op zekere hoogte veel leren van de koekjesfabriek, maar dan wel na de les van de identiteit zoals ik hierboven heb uitgewerkt. Kerkelijk leiderschap – breder: het leiden van een christelijke organisatie – kent een aantal valkuilen. In het vervolg van dit artikel wil ik de belangrijkste daarvan aanstippen en een richting wijzen waarin een oplossing gezocht kan worden. Mijn uitgangspunt daarbij is dat ik niet geloof in enkelvoudig leiderschap – niet in de kerk, en niet daarbuiten. Die overtuiging komt voort uit jarenlange ervaring als directeur in

het bedrijfsleven. Ook in de Bijbel zie ik dat een team beter werkt dan een enkeling als leider. Mozes kreeg 70 oudsten die hem terzijde moesten staan, de twaalf apostelen stelden al kort na het ontstaan van de christelijke kerk een oudstenraad aan en Paulus trad ook zelden alleen op; hij had Barnabas, Silas, Lucas en Timoteüs naast zich.

Een fulltime professional Een kerkelijke gemeente waaraan één predikant is verbonden die wordt omringd door een oudsten- of kerkenraad – dat is het meest voorkomende leiderschapsmodel in de kerken en in mijn ogen meteen de eerste valkuil. Naast voordelen zitten er namelijk beslist ook nadelen aan. Als de betreffende predikant daadkrachtig en doortastend is, hoeft er op de kerkenraad niet veel gediscussieerd te worden voordat plannen in gang gezet kunnen worden. Het risico is dat de gemeente behoorlijk afhankelijk is van één per-

soon en diens ideeën. Een kerkenraad staat zomaar op achterstand omdat de predikant vaak de enige fulltimer en professional is. In theorie is er dan wel sprake van een team, maar in de praktijk berust het leiderschap voornamelijk bij de predikant. Om deze eerste valkuil te omzeilen zijn er drie opties.

De eerste is dat je dit risico transparant en bespreekbaar maakt. Daarbij zorg je ervoor dat de voorganger terughoudend gebruikmaakt van zijn kennisvoorsprong, en tegelijk zorg je voor een team van kerkenraadsleden die inhoudelijk en bestuurlijk sterk zijn.

De tweede optie is het onderscheiden van de kerkelijke aandachtsterreinen in theologische, pastorale en bestuurlijke aspecten. Die aandachtsvelden verdeel je binnen de kerkenraad onderling, en je spreekt af hoe er op die terreinen

leiding wordt gegeven en welke taken de voorganger op zich neemt. De bestuurlijke taken kunnen dan bijvoorbeeld bij de voorganger weggehaald worden.

Een derde mogelijkheid is dat er in een gemeente

meerdere professionals, eventueel parttime, samenwerken. Je ziet dit gebeuren in gemeenten waar kerkelijk werkers met een speciale taak, bijvoorbeeld het jeugdwerk of het pastoraat, benoemd worden.

Gelijkgestemden Een tweede valkuil is dat er in theorie wel sprake is van een team van voorganger en kerkenraad, maar dat het team vooral bestaat uit gelijkgestemden. Dit zie je wel gebeuren in gemeenten die klein beginnen en die snel groeien. Voor een deel is dat begrijpelijk, want juist mensen die de visie van de betreffende voorganger van

*'Ik geloof niet in
enkelvoudig leiderschap
– niet in de kerk en niet
daarbuiten'*

Belangrijk is dat iemand die in de kerk leiding geeft, zich omringt met een team van mensen die andere kwaliteiten en interesses hebben dan hij ///

harte onderschrijven, zullen zich aansluiten en hun diensten aanbieden. Stel dat er geleidelijk mensen met andere talenten naar voren komen, dan worden die vaak door het bestaande leiderschapsteam als lastig ervaren en niet in het team opgenomen. Soms verdwijnen ze zelf weer, omdat ze zich niet thuis voelen in een team waarin iedereen de voorganger volgt. Dit is een valkuil die voor het leiderschapsteam zelf moeilijk te herkennen is. Op drie manieren kan een gemeente zich ertegen wapenen. Ook hier begint het met het onderkennen van het risico en met transparantie. De voorganger gaat bewust en vanaf het begin op zoek naar aanvulling van kwaliteiten die hij zelf ontbeert, naar mensen die anders zijn dan hij en die andere interesses hebben. Dat kunnen zomaar de mensen zijn die het lang niet altijd met hem eens zijn en die zich niet zo snel laten overtuigen.

*'De heersers op de
apenrots zullen van
nature hun positie
niet delen of verlaten'*

Lastig, maar heel heilzaam. Een tweede optie is dat de voorganger vanaf het begin taken delegeert en zich niet overal mee bemoeit; in feite is dat hetzelfde principe als bij de eerste valkuil al als tweede oplossing werd genoemd. Ten slotte kan het heel heilzaam zijn als een voorganger na een jaar of zes naar de achtergrond schuift door bijvoorbeeld een sabbatsjaar in te lassen of van gemeente te wisselen. Een andere voorganger of kerkenraadsvoorzitter voorkomt blinde vlekken.

Hulp vragen De allergrootste valkuil voor een kerkleider is dat hij van nature niet gemakkelijk iemand om hulp zal vragen, omdat hij daarmee erkent dat hij niet alles zelf kan. Een kerkleider ervaart iemand met meer leiderschapskwaliteiten en met meer geestelijke gaven in zijn directe omgeving soms als een bedreiging voor zijn functioneren, terwijl zo

iemand een geschenk is van God. Het zou dus ook juist andersom moeten zijn: de allerbeste leiders zullen op zoek gaan naar mensen die op een andere manier of soms zelfs meer door God worden gezegend dan zijzelf. Zo'n leider zal er dan alles aan doen om die broeder of zuster te ondersteunen en te coachen en te stimuleren in zijn of haar groei.

Zonnekoninggedrag De valkuilen die ik hiervoor noemde, zijn niet alleen van toepassing op de kerk. Ook in christelijke organisaties en in het gewone bedrijfsleven staan leiders er niet om bekend dat ze gemakkelijk terugtreden als er iemand is die beter is dan zijzelf. De echte heersers op de apenrots zullen van nature hun positie op dat mooie plekje niet delen of verlaten. In kranten en managementliteratuur wordt dit wel zonnekoninggedrag genoemd. Het begrip zonnekoning wordt gebruikt voor de topman die zich het liefst omringt met collega's die vol

bewondering naar hem opkijken en bij alles wat hij doet luid applaudiseren. Wij kennen dat van de Franse koning Lodewijk XIV. Hij had een hofhouding die hem zo bewonderde en bejubelde dat hij ging leven in de veronderstelling dat hij alleen maar briljante dingen deed. De meeste raadgevers waren wel zo handig om de koning te laten geloven dat het plan dat zij voorstelden in feite een idee was geweest van de koning zelf, dat zij alleen maar iets verder hadden uitgewerkt.

Ik vrees dat niets menselijks de christenleider vreemd is, en de predikant die kerkleider is evenmin. Mensen die vaak bewondering oogsten maken zich zomaar schuldig aan zonnekoninggedrag. Iedereen vindt het geweldig om applaus te krijgen en daar is op zichzelf niets mis mee. Complimenten kunnen ontvangen is een goede eigenschap. Maar leiders hebben de neiging om een beetje meer dan gewoon ijdel te zijn. Ijdelheid kan zomaar doorslaan, en dan wordt het narcisme. Een leider gaat zichzelf en zijn ideeën dan stiekem wel heel geweldig vinden. Als er mensen in zijn omgeving zijn die ook nog eens voortdurend bevestigen hoe geweldig hij is en zich vol bewondering achter hem scharen, is zonnekoninggedrag ook voor kerkleiders een reëel risico.

Blinde vlek Het lastige bij zonnekoninggedrag is dat de betreffende leider zelf niet in de gaten heeft dat hij het vertoont. Sterker nog: wordt hij erop gewezen, dan zal hij verontwaardigd de suggestie van de hand wijzen en met talloze voorbeelden komen waaruit

Kenmerken van christelijk leiderschap

Wat mag je verwachten van een christenleider? Waar moet je op letten als je naar zo iemand op zoek bent? Een eenvoudige samenvatting bestaat uit vier D's.

Devoot. Hij is gericht op God en afhankelijk van Hem. Hij is corrigeerbaar.

Dienend. Hij is in staat om mensen te betrekken bij de organisatie en met zijn competenties en ervaring helpt hij mensen tot bloei te komen, zodat ze samen het beste resultaat bereiken, op zo'n manier dat iedereen zich er wel bij voelt.

Directief. Hij geeft richting aan mensen en weet dat hij het doel dat hem voor ogen staat, via mensen moet bereiken. Hij stelt daarom alleen de hoofdlijnen vast. Mensen gaan boven structuren, processen en systemen.

Duidelijk. Hij is in staat om duidelijkheid te scheppen en goed te communiceren. Daardoor weten mensen waar ze aan toe zijn.

het tegendeel blijkt. Een christenleider heeft hierin een eigen verantwoordelijkheid, omdat het niet slechts om een vervelende of hinderlijke, maar om een zondige neiging gaat: jezelf op een voetstuk plaatsen en niemand boven je dulden.

*'God gebruikt vaak
gewone mensen om
geestelijk leiding
te geven aan
vernieuwingen'*

Het is vervolgens ook de taak van een kerk of christelijke organisatie om hem daartegen in bescherming te nemen. Die bescherming moet gebaseerd zijn op liefdevolle correctie, ook wel gezond tegengas genoemd. Daarnaast moet de organisatie zelf zo in elkaar zitten dat er alleen via de inbreng van een gezond team besluitvorming kan plaatsvinden. Voor een christenleider is het een zegen als hij voortdurend liefdevol beoordeeld wordt. Je eigen zwakke punten onder ogen zien is geen schande. Naarmate iemand met kennis van zaken eerlijk kan zijn over zijn zwakke punten, zal zijn leiderschap steeds beter worden. De eerste reflectie komt als het goed is overigens uit zijn persoonlijke levens-

sfeer en uit de zachte fluistering van Gods stem in zijn geweten.

Onbeduidend Nog een laatste punt wil ik noemen bij het onderwerp christelijk leiderschap. Binnen een christelijke organisatie en binnen een kerk hangt niet alles af van de leiders en hun competenties. Een tekst als 1 Korintiërs 1:28 kan ons daar de ogen voor openen: 'wat in de ogen van de wereld onbeduidend is en wordt veracht, wat niets is, heeft God uitgekozen om wat wél iets is teniet te doen.' God gebruikt juist vaak gewone mensen om geestelijk leiding te geven aan nieuwe dingen. In de kerk en in christelijke organisaties maken we leiders soms te belangrijk. Zeker, we mogen ze eren en respecteren, maar we hoeven niet alles van hen te verwachten. Leiders staan geestelijke vernieuwing soms zelfs in de weg. De beste leiders hebben de geestelijke wijsheid om juist te herkennen wanneer er geestelijke broers en zussen in de kerk zitten met wie God iets bijzonders aan het doen is. Als het goed is, zullen ze dát voor het voetlicht brengen, steunen en helpen ontwikkelen.

Leiden is *á*nders regeren

TEKST: JAN WESTERT, VOORZITTER VAN HET WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT VAN DE CHRISTENUNIE EN REDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

Je hoort verontruste kerkleden wel eens zeggen: er wordt tegenwoordig in de kerk geen leiding meer gegeven. Dat verwijt krijgt De Reformatie soms ook. Achter die opmerking proef ik zorg en onzekerheid over ontwikkelingen in de kerken. Het is daarom goed om dieper in te gaan op het thema leiderschap, juist in een blad als De Reformatie.

Leidingsgeven ziet er in de 21ste eeuw anders uit dan een aantal decennia geleden. De GKv hebben zich door vele jaren van afzondering een tijdlang uniform ontwikkeld. Op elk vraagstuk formuleerden zij een eigen antwoord, bundel of methodiek. Lokale gemeenten leken veel op elkaar. Zij voerden afspraken die op synodaal niveau gemaakt werden loyaal uit. Hoogleraren zetten ontwikkelingen in gang of hielden ze juist af. Dit speelde zich allemaal af in een periode waarin medezeggenschap zich beperkte tot inspraak. Leiderschap, zowel collectief als persoonlijk, was gebaseerd

op een eenduidige normatieve ambtsvisie met nadruk op regeren, op autoriteit en bevoegdheid.

De tijd van het isolement ligt inmiddels achter ons. De rol van voorgangers, kerkenraden, hoogleraren en synodes is veranderd. Plaatselijke gemeenten ontwikkelen een eigen visie op de vraag hoe en met wie zij gemeente willen zijn; dat eigene wordt onder andere doorvertaald naar de invulling van de erediensten. Wat op landelijk niveau besloten wordt, krijgt lokaal een eigen kleur en inhoud. Er is tussen de verschillende plaatselijke gemeenten veel meer diversiteit ontstaan en er is een veel grotere openheid naar

andere christenen gekomen. De kerkelijke ramen staan open.

Het is deze veranderde manier van beleid maken en uitvoeren die vragen oproept, en die vragen zijn legitiem. De antwoorden zijn echter niet zo eenvoudig als men wel denkt of wenst.

Verbinding Het is goed om de veranderingen die zich voordoen in de kerk te plaatsen tegen de achtergrond van ontwikkelingen rond gezag en leiderschap in de samenleving. De overheid heeft te maken met een gebrek aan vertrouwen. Er wordt geroepen om beleid, controle en verantwoording, maar met een manage-

mentaanpak lukt het politici niet om een brug te slaan naar de burgers. Anders gezegd: er is afstand gegroeid tussen het politieke ambt als normatief concept en de feitelijke praktijk van het politieke leiderschap.

Deze ontwikkelingen komen mede voort uit de ongelimiteerde toegang tot kennis en de onbegrensde mogelijkheden voor communicatie die onze tijd kenmerken. Daarmee zijn hiërarchische en geïsoleerde structuren doorbroken. Er ontstaan heel andere,

vooral horizontale verbindingen en netwerken tussen mensen. In die veranderde context zoekt ook de overheid naar een nieuwe positie en naar nieuwe verbindingen met de samenleving, met burgers en organisaties. Begrippen die daarbij horen zijn netwerk, partnership, coöperatie, participatie en verbinding.

Voorheen pasten de toenmalige vormen van leiderschap bij de vaste en verticale verhoudingen. Leiderschap werd in die context gekenmerkt door bevoegdheid, autoriteit en zeggenschap. Leiderschap in de nieuwe context ontwikkelt zich enerzijds van minder sturend en bevoogdend naar veel meer participatief. Anderzijds is er de lijn van controle, meten, toezicht en borging. Het gevolg daarvan is een verdere bureaucratisering, waardoor burgers en professionals van elkaar vervreemden.

Normatief Terug nu naar kerkelijk leiderschap. Voorgangers en kerkenraden ontleenden voorheen hun gezag vooral aan het normatieve ambt: zij hadden het van hogerhand ontvangen en zo functioneerde het. Ook de meerdere vergadering kon gedijen op basis van verticale autoriteit. De hoogleraar sprak met gezag dat hem was toegekend door de kerk.

Nog steeds is het regeren in de kerk tamelijk normatief uitgewerkt, hoewel er formeel een hoge mate van waardering is voor de autonomie van de lokale gemeente. Desondanks is er afstand

gegroeid tussen dat normatieve regeerconcept en het beleefde leiderschap in de kerk. De autoriteit van de voorganger staat al jaren onder druk. Een stijl van leidinggeven die niet transparant is en die mensen niet in hun hart raakt, nodigt velen niet uit om zich er verbonden mee

te voelen. Daardoor verliezen kerkelijke structuren hun gezag en betekenis voor gemeentelieden.

Zoals in de samenleving wordt gezocht naar nieuwe verbindingen, zo vraagt ook het kerkelijk leiderschap daar om. Het normatieve regeermodel kon vooral bloeien in een afgebakende collectieve gemeenschap met nadruk op autoriteit, volgen en aanvaarden. Dat model heeft het zwaar in een kerkelijke omgeving waar grenzen heel anders functioneren. Bestaande kerkelijke structuren zijn nog vaak systemen die gericht zijn op borging, maar uiteindelijk zorgt deze structuur niet voor een inspirerende koers en voor vertrouwen.

Waar vroeger de emoties bij een kerkelijke koerswijziging hoog konden oplopen, kiezen mensen nu hun eigen weg. Het kerklid denkt en handelt meer autonoom. Wie zich nu in de kerk niet meer thuisvoelt, kiest voor een gemeente die wel inspireert en aansluit bij het christelijke levensgevoel. Dat vraagt om een andere stijl van leidinggeven, waarbij de nadruk ligt op luisteren, geven, inspire-

ren en verbinden. Leiderschap in de kerk moet God- en mensgericht zijn, biddend en dienend, gericht op het hart.

Dienend leiderschap Het is in een veranderde kerkelijke omgeving belangrijk om na te denken over een passende vorm van leiderschap en over de manier waarop het regeerambt in deze tijd dient te functioneren. Ik wil hier een pleidooi voeren voor het dienend leiderschap als model voor deze tijd. Leiderschap moet inspireren en authentiek zijn.

Jezus' leven en sterven zijn daar een volmaakt voorbeeld van: volledig gericht op zijn bestemming om verlossing te bewerken voor u en mij. Alles wat Hij deed op aarde stond in het teken daarvan. Het inspirerende leiderschap waar de bekende managementgoeroe Stephen Covey voor pleit, is vooral gericht op het ontplooiën van 'de leider in mijzelf'. Het dienstbaar leiderschap van Christus overstijgt dat. Hij was gericht op de verlossing van anderen en dat deed Hij door

te dienen, bijvoorbeeld door andermans voeten te wassen. Dat ging niet ten koste van het gezag dat zijn prediking kenmerkte en dat Hij bijvoorbeeld uitoefende toen Hij de tempel schoonveegde. Hij was gericht op herstel van verhoudingen, niet door te heersen, maar door te dienen (Mat. 20:24-28).

In navolging van Christus ontleent de dienende leider zijn gezag aan zijn identiteit die Christus weerspiegelt. Hij is dienstbaar, kan goed luisteren, heeft inlevingsvermogen en is een hersteller. Hij is opmerkzaam, kan abstract en conceptueel denken en is een begeleider. Hij is transparant, heeft toewijding om mensen te laten groeien en bouwt gemeenschapszin op.

*'Leiderschap was
gebaseerd op een
eenduidige normatieve
ambtsvisie met nadruk
op regeren'*

*'Leiderschap moet
God- en mensgericht
zijn, biddend en
dienend, gericht
op het hart'*

In navolging van Christus ontleent de dienende leider zijn gezag aan zijn identiteit die Christus weerspiegelt ///

Bezinning Kerken en kerkenraden zijn gebaat bij een hernieuwde bezinning op christelijk leiderschap. De Bijbel biedt tal van passages om daarover na te denken. Goed leiderschap wordt in de Bijbel altijd met dienen verbonden. Het volk Israël wilde Saul als koning: een groot en krachtig man. Diens leiderschap werd een teleurstelling, doordat Saul zich richtte op 'de leider in zichzelf' (Covey), hij zocht niet het heil van Gods volk. David laat het tegenovergestelde beeld zien. Hij eist het koningschap niet op, maar wacht op wat er komen gaat. Zijn macht gebruikt hij niet om zichzelf op de troon te zetten (2 Sam. 1 en 2). Ook koning Salomo kiest niet voor rijkdom en macht, maar bidt om een opmerkelijke geest, zodat hij Gods volk kan besturen en onderscheid kan maken tussen goed en kwaad (1 Kon. 2:9 en 2 Kron. 1:7-13). Christelijk leiderschap wordt gekenmerkt door dienstbaarheid. Het is gericht op anderen eren, van gewicht achten, waarde toekennen. Eren is verbonden met begrippen als liefde, trouw en achting. Dan gaat het om de eer in de verticale relatie tot God, maar evenzeer in de horizontale relatie tussen mensen: 'Maar acht in alle bescheidenheid de ander belangrijker dan uzelf' (Fil. 2:3). Christelijke leiders zullen steeds weer moeten putten uit de bron om het juiste zicht op het doel van hun leiderschap te houden. Het vertrouwen op iemand die

ons verstand ver te boven gaat, is de telkens terugkerende les uit het Woord van God (Spr. 3:5-8), de authentieke bron voor christelijk leiderschap.

Franciscus De GKv staan bekend om hun organisatietalent. Jan-Willem Grievink, auteur van het eerste artikel in dit nummer en van het *Handboek christelijk leiderschap*, gebruikt in dit verband het woord Martakerk, waar Jezus weliswaar eregast is, maar waar alles wel zo moet gaan als

Marta het heeft bedacht.

Marta's valkuil was dat zij graag de touwtjes in handen wilde houden en risico's wilde voorkomen.

Jezus wil dat we Hem laten spreken, ons in vertrouwen aan Hem overgeven en Hem de regie over ons leven

geven. Daarom moeten we eerst en vooral als Marta's zus Maria aan zijn voeten gaan zitten en ons door Hem laten leiden. Een sterke nadruk op organiseren, procedures en borgen kan geestelijk leiderschap in de weg gaan zitten.

Franciscus van Assisi vond leidinggeven niet belangrijker dan het wassen van andermans voeten. Voor de franciscaanse stijl van leiderschap is tegenwoordig veel aandacht; niet voor niets heeft de huidige paus zijn naam aangenomen. Iemand die in die stijl leidinggeeft, durft letterlijk en figuurlijk afwezig te zijn. Dan wordt er wel degelijk leidinggegeven, maar minder zichtbaar en sturend. Dat kan zomaar verward worden met een *gebrek*

aan leidinggeven. Natuurlijk heeft de kerk leiding nodig en moeten er knopen worden doorgelaten, maar de vertrouwde veiligheid loslaten kon daarbij wel eens helpen. Franciscus geeft daarbij deze les: waar liefde is en wijsheid, daar is geen vrees en geen onwetendheid; waar geduld is en nederigheid, daar is geen toorn en geen opwindings; waar rust is en bezinning, daar is geen bezorgdheid en geen ronddolen (Franciscus van Assisi, wijsheidsspreuk 27).

Openstaan om te luisteren naar nieuwe vragen, ontvankelijk zijn, ruimte geven, je onthouden van een oordeel, afwezig durven zijn en de verantwoordelijkheid van de ander versterken zijn kenmerken van een stijl van leiderschap die past bij onze tijd en in de ontwikkeling van gemeenten en kerken. De term regeerambt is te eenzijdig en laat die aspecten onderbelicht. Een heroriëntatie op de ambtsvisie en kerkregering is daarom op zijn plaats.

Wie meent dat er geen leiding meer wordt gegeven, bedoelt eigenlijk dat het kerkelijke spoorboekje niet meer functioneert: het eenzijdige leiderschap waarbij alles vastligt en van minuut tot minuut geregeld is. Dat was een prettig model, want ogenschijnlijk biedt het veel zekerheid. Maar het bezielt en inspireert niet, en voldoet daarom niet meer in een tijd waarin het accent verschoven is van instituut naar gemeenschap, een gemeenschap van mensen die dienstbaar is aan haar doel: mensen bij Christus brengen.

Zingen in de kerk

TEKST: MAARTEN VERKERK, BIJZONDER HOOGLEERAAR AAN DE TECHNISCHE UNIVERSITEIT EINDHOVEN EN AAN DE UNIVERSITEIT MAASTRICHT ///

Vele jaren geleden heb ik een interview gelezen met een hoogleraar in de theologie die met pensioen ging. Hij werd bevraagd over de situatie in kerkelijk Nederland. Met veel verdriet vertelde hij over de hoeveelheid negatieve kritiek die over de kerk werd uitgestort; en hij was de eerste om toe te geven dat die kritiek voor een groot deel terecht was. 'Maar,' zo sloot hij zijn antwoord af, 'in de kerk wordt tenminste nog gezongen.' Op de een of andere manier is die uitdrukking steeds bij mij blijven hangen. Waarom is het zo belangrijk dat we daar 'tenminste' nog zingen? Als er één ding in de psalmen opvalt, dan is het wel dat ze vol staan met emoties: vreugde, verdriet, onzekerheid, twijfel, boosheid en vertrouwen. Neem bijvoorbeeld Psalm 77 (berijming *Gereformeerd Kerkboek*). In het eerste vers van dit lied zingen we over de pijn dat God niet troost: 'maar mijn ziel blijft onge-

troost.' Die pijn is zo groot dat die zelfs leidt tot het gevoel dat God de dichter heeft verlaten: 'nu ik zonder God moet zijn.' In het tweede vers slaat de twijfel toe: 'Neemt Hij hen die smekend staan, niet meer in genade aan?' In het derde vers wordt die twijfel herhaald: 'Kan God zijn genade vergeten?' In vers vier gebeurt er iets bijzonders, er vindt een omslag naar vertrouwen plaats: 'God, op wat Gij eens verrichtte, wil ik mijn betrouwen stichten.'

Ik ben niet zo'n emotioneel mens. Ik ben ook niet zo gewend om mijn emoties te delen met anderen. Maar in het zingen kan ik de emoties van de dichter nazeggen. In het zingen gaat het 'ik' van de dichter naadloos over in het 'ik' van mezelf. Zo kan ik zingen over mijn pijn, mijn twijfel en mijn vertrouwen. Er is nog iets met dat zingen. Door de manier waarop ik in elkaar zit, door mijn opleiding en door mijn werk

heb ik mijn rationele capaciteiten geweldig ontwikkeld. Ik vind het echter veel lastiger om me in geloof aan God over te geven. Maar als ik zing, gebeurt er iets bijzonders. Ik laat me met de dichter meenemen in de overgave aan God. Ik laat me leiden door de muziek, door de stemmen van de anderen om mij heen en dan weet ik het zeker: 'God, op wat Gij eens verrichtte, wil ik mijn betrouwen stichten.' Ik hoop dat we nog veel zingen in de kerk.

WWW.DEREFORMATIE.NL

Behalve via mail en Twitter kunt u sinds kort ook via Facebook reageren op de inhoud van een nummer en de daarbij behorende stelling. Ga daarvoor naar www.facebook.com/dereformatie. Via dat kanaal wordt u op de hoogte gehouden van thema's die de redactie aan het voorbereiden is. U kunt over die thema's meedenken en zelf thema's aanreiken. Bij het thema 'Christelijk leiderschap' van dit nummer hebben we de volgende stelling geformuleerd:

Anders leidinggeven wordt verward met een gebrek aan leidinggeven

Voor het thema 'Gods heiligheid' dat we in het eerstvolgende nummer behandelen, werken we samen met Opbouw. Enerzijds maken mensen God steeds gewoner in hun omgang met Hem, anderzijds ligt er ook het gebod en de belofte: wees heilig want Ik ben heilig. Vanuit deze twee noties wordt het thema uitgewerkt. De beide maartnummers zullen D.V. gewijd zijn aan het thema: 'Geloofsgesprekken', met eerst een nummer over gesprekken met buitenstaanders (7 maart) en vervolgens een nummer over gesprekken met medegelovigen (21 maart). Op 4 april, midden in de 40-dagentijd, willen we de waarde van stilte laten zien voor het geloofsleven en dat praktisch maken met voorbeeldliturgieën voor een vesper in de stille week.

Leiden als Christus

TEKST: BAS LUITEN, PREDIKANT VAN AMERSFOORT-DE HORSTEN EN HOOFDREDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

De apostel Petrus laat zien hoe een christen dienend leiding geeft. Zelf heeft hij het eerder gezien, als ooggetuige van Christus. Vanuit zijn ervaring stimuleert hij ambtsdragers tot zelfonderzoek: wat beweegt je om Gods kudde te hoeden?

Ik doe een beroep op de oudsten onder u. Als uw mede-oudste en als ooggetuige van Christus' lijden, en omdat ik evenals u zal delen in de luister die binnenkort zal worden geopenbaard, vraag ik u: Hoed Gods kudde waarvoor u de verantwoordelijkheid hebt, houd goed toezicht – niet gedwongen maar vrijwillig, zoals God dat wil, en niet om er zelf beter van te worden maar met belangeloze toewijding. Stel u niet heerszuchtig op tegenover de kudde die aan u is toevertrouwd, maar geef het goede voorbeeld. Dan zult u wanneer de hoogste herder verschijnt de krans van de luister ontvangen, die nooit verwelkt.

1 Petrus 5:1-4

Het eerste criterium is: doe het vrijwillig, uit liefde, zonder enige dwang of tegenzin. In die tijd van vijandschap en vervolging was dat al een opmerkelijk woord. Je zult maar gekozen worden tot ambtsdrager terwijl Satan rondgaat als een brullende leeuw, op zoek naar prooi! Loop je dan niet een verhoogd risico om opgepakt te worden? Heb je dan niet alle reden om liever geen leider te zijn? Ga je dan je taken niet vervullen met een bezwaard hart, uit angst voor de gevolgen?

Vrijwillig Puur menselijk gezien zou iedereen dat kunnen begrijpen. Maar je zou een slechte representant zijn van je Heer. Want van Hem is gezegd dat Hij gedreven door diepe bewogenheid op aarde kwam, terwijl Hij het lijden kende dat voor Hem lag. Hij streed in de hof van Getsemane, waar zijn liefde voor deze verloren wereld het won van

zijn angst voor het naderende oordeel. Wil je Hem laten zien in je leiderschap, dan kan dat alleen als je zijn oprechte liefde en aandacht deelt, zelfs voor de meest onmogelijke mensen.

Vandaag worden wij niet vervolgd, God zij dank, maar het is onze agenda die in de verdrukking komt. Ambtsdragers zijn vaak geen oudsten, maar dertigers en veertigers in de flow van hun carrière. Ver van tevoren moeten

ze hun afspraken plannen om aan hun huisbezoeken toe te komen. 's Avonds is het snel schakelen van een drukke werkkring naar een haastig avondeten om op tijd bij die gemeenteleden te zijn. Misschien dat dat allemaal net haalbaar is, met alle waardering voor zoveel inzet.

Maar denk daarbij om je motivatie, neem de tijd om je af te vragen waarom

je gaat. Heb je de mensen lief? Heb je nagedacht over hun leven, over de weg die God met hen gaat? Ga je vrijwillig, niet gedwongen door je planning, hoe nodig die ook was? Alleen als je met Christus leeft, ga je samen met Hem, in zijn gezindheid.

Belangeloos Petrus heeft meege- maakt hoe Jezus zijn roeping vervulde zonder op zoek te zijn naar eer van mensen. Die kreeg Hij meestal ook niet, of het was misplaatst eerbetoon dat Hij liever niet had ontvangen. Jezus zocht geen waardering, Hij had geen dubbele agenda vanuit eigenbelang, integendeel. Hij was met hart en ziel vervuld van zijn verlangen om mensen te redden. Daar ging Hij mee door, ook al werd Hij erom belasterd en bespot. Hierdoor was Hij in alle situaties vrij om met de mensen te spreken over

het koninkrijk van God in hun leven, of ze daar nou blij van werden of niet. Hij vroeg hun naar hen hart, om aan het licht te brengen wat daarin verborgen was. Zo werd Hij voor sommigen de bevrijder, voor anderen de vijand. Maar Hij liet Zich door niemand claimen en was van geen mens afhankelijk. Zijn aards bezit was minimaal. Petrus probeert dit in enkele woorden door te

'Gezegend is wie

belangeloos weet te

spreken met ieder die

God op zijn weg brengt'

geven aan zijn mede-oudsten. Hij vraagt om hun belangeloze toewijding opdat ze vrij zullen zijn in hun spreken en later van God eer zullen ontvangen. Laat elke ambtsdrager en ieder gemeentelid hierover nadenken. Leven we niet in een tijd van mensverheerlijking? Zijn we niet allemaal geneigd daaraan mee te doen? Dan krijgt een huisbezoek zomaar een ander belang, namelijk dat de ambtsdrager probeert iedereen te vriend te houden en zo sympathiek mogelijk over te komen omdat hij weet dat hij daarop beoordeeld wordt. Met als gevolg dat het gesprek oppervlakkig blijft en de echte vragen worden omzeild.

Ook in de gemeente kan het er zo aan toegaan. Mensen weten soms veel van elkaar, maar kunnen om de lieve vrede ervoor kiezen nergens over te beginnen. Als jij niets van mijn zonde zegt, zeg ik niets van de jouwe. Welke vrede is dat? Niet de vrede die ons in Jezus Christus geschonken wordt. Het is ongeestelijke gemakzucht, gedreven door eigenbelang. Gezegend is ieder die belangeloos weet te spreken, niet alleen met gemeenteleden, maar met ieder die God op zijn weg brengt.

Delegeren Jezus plaatste mensen niet alleen recht voor God, maar vertrouwde hun vervolgens ook allerlei taken toe, niet zelden tot hun eigen verrassing. Daar wist Petrus alles van. Na zijn diepe val werd hij toch geschikt gemaakt voor zijn bijzondere opdracht. Jezus delegerde aan hem de taak van het hoeden van zijn duur gekochte kudde. Hoe bijzonder ook, het weerhoudt Petrus er niet van om als

‘Van Jezus had Petrus geleerd dat leidinggeven in de kerk iets heel anders is dan regeren in de wereld’

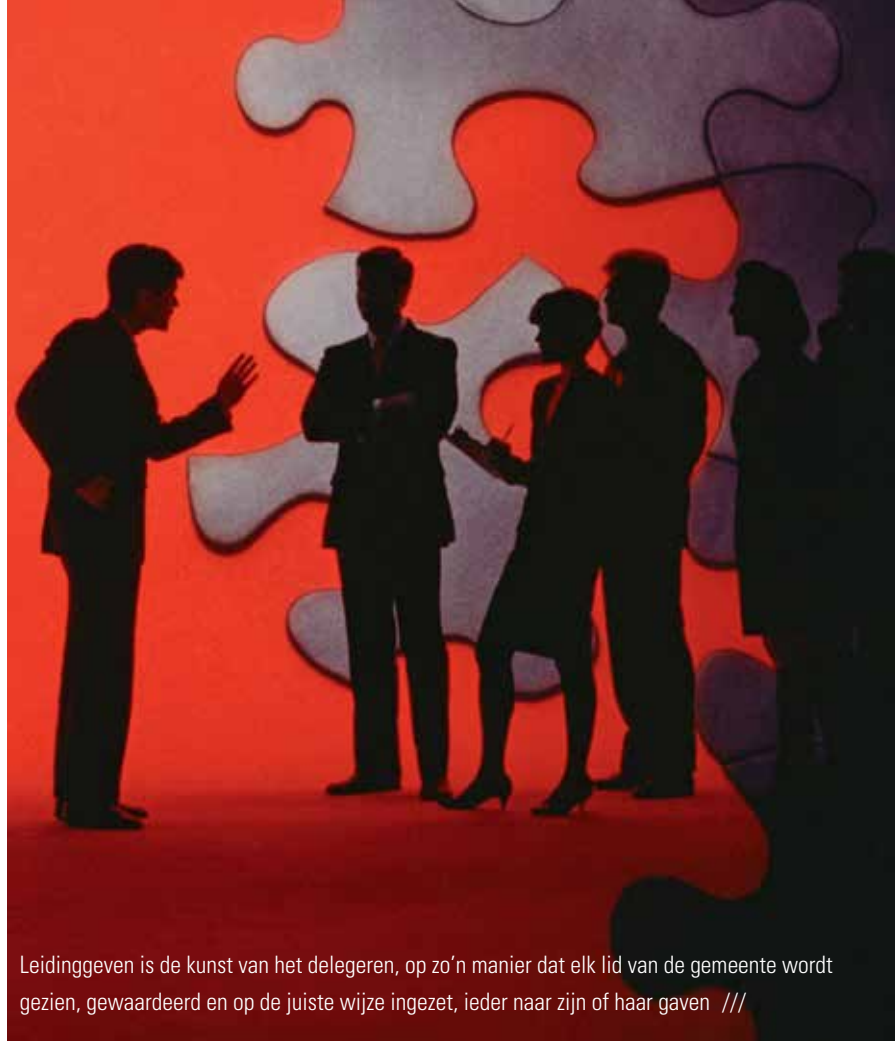
oudste te spreken tot zijn mede-oudsten. Hij maakt de kring van herders wijder en delegeert verder. En hij draagt hun op om op hun beurt de kring nog wijder te maken: maak heel de gemeente tot navolgers van jullie voorbeeld, zodat de liefdevolle zorg van Christus alle leden van zijn lichaam doortrekt en in beweging brengt!

Jezus had al eerder gezegd dat leidinggeven in de kerk iets heel anders is dan

regeren in de wereld.

Dat zei Hij toen Petrus en de andere discipelen woedend waren op Jacobus en Johannes omdat zij de eersten wilden zijn (Mat. 20:20-28). Bij Christus is leidinggeven dienen, niet gediend worden. De ambtsdrager wordt niet boven de gemeente uitgetild, op een troon gezet,

maar tot een voorbeeld gemaakt tussen zijn medechristenen, een voorbeeld ter navolging in het gebruiken van gaven, het spreken van woorden van God en het helpen zoals Jezus zelf zou doen. Hoe bijzonder de roeping tot het ambt ook is, er is niets wat alleen de ambtsdrager mag doen. Petrus wil zijn taak delen met alle gemeenteleden – vrouwen en mannen, zoals hij iets eerder expliciet schrijft (1Petr. 4:7-11). Leidinggeven is de kunst van het delegeren, op zo’n manier dat elk lid van de gemeente wordt gezien, gewaardeerd en op de juiste wijze ingezet, ieder naar zijn of haar gaven. Tot eer van God en niet zelden tot verrassing van mensen, ook van jongeren en pasbekeerden, als ze merken dat ze mede-ingeschakeld worden en daarvoor vertrouwen krijgen. Leiden als Christus vraagt kennis van God en oog voor mensen, een gave die de grote Herder zeker schenken wil.

Leidinggeven is de kunst van het delegeren, op zo’n manier dat elk lid van de gemeente wordt gezien, gewaardeerd en op de juiste wijze ingezet, ieder naar zijn of haar gaven ///

Literatuur over leidinggeven

TEKST: HELEEN SYTSMAN-VAN LOO, EINDREDACTEUR VAN DE REFORMATIE ///

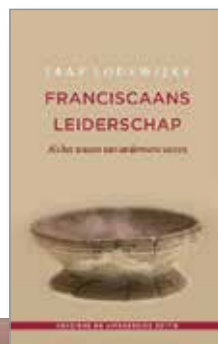
In zijn vierde wijsheidsspreuk schrijft Franciscus van Assisi: wie over anderen is aangesteld, mag zich op deze taak evenveel beroemen als wanneer hij de taak had gekregen om de voeten van de broeders te wassen. Na hem zijn er nog vele anderen geweest die wijze dingen hebben geschreven over leiderschap. Hieronder volgt een lijstje met aanbevolen managementliteratuur.

De auteur van het artikel 'De kern van christelijk leiderschap' (zie pag. 172-175) schreef over dezelfde thematiek het *Hand- en hartsboek christelijk leiderschap*. Veelzeggend is dat in de titel ingevoegde woordje 'harts': de identiteit van de leider is in Grievinks ogen immers de basis van zijn leiderschap. Het boek bevat talloze modellen en casussen die de thematiek verhelderen en heel dicht bij de lezer brengen. Het is in te zien en te bestellen via Grievinks website www.conception.nl.

Wie leidinggeeft op wat voor terrein dan ook loopt vroeg of laat tegen vragen en uitdagingen aan. Hoe vind je in het

oerwoud aan adviezen en literatuur de antwoorden waar jij mee verder kunt? Hoe bepaal je het verschil tussen een waardeloos en een waardevol advies? Ben Tiggelaar is de bekendste Nederlandse managementtrainer van dit moment. In zijn seminar MBA in een dag, het meest bezochte seminar ooit, gaat hij in op bovenstaande vragen. Een boek met dezelfde titel als het populaire seminar verscheen in 2012. Op Tiggelaars website www.tiggelaar.nl is van alles te vinden over hemzelf, zijn werk en zijn inzichten. Behalve trainer en columnist voor onder andere de NRC is Tiggelaar actief als ambassadeur voor het Leadership Development Program van hulporganisatie Compassion.

Als er iets is wat leiders goed moeten kunnen, schrijven Jan Hoogland en Maarten Verkerk aan het einde van hun boek *Prediker voor managers*, dan is het wel communiceren. Inspirerende toespraken gaan managers vaak wel goed af, maar soms moeten ze slecht nieuws brengen: een tegenvallende beoordeling, demotie of zelfs ontslag. Hoe doe je dat? De auteurs gaan voor deze en andere vragen die leiders in hun werk tegenkomen te rade bij de Prediker, die aan het einde van zijn boek concludeert, in de woorden van Hoogland en Verkerk: wie naar een vervuld leven streeft, moet het niet zoeken in eigen handelen, in het stellen van doelen of het hebben van succes, maar streven naar het hebben van een

ontvankelijke houding om het gegevene te nemen zoals het is. Prediker verbinden met je stijl van leidinggeven is inspirerend en houdt je net als het Bijbelboek met beide benen op de grond.

Anselm Grün (1945) wordt wel de bekendste spirituele auteur van onze tijd genoemd. In zijn oeuvre bevindt zich ook een aantal boeken over leidinggeven, zoals het in 2002 verschenen *Bezielend leidinggeven* en *Spiritualiteit voor managers* uit 2005. Grün weet uit de praktijk wat leidinggeven is: hij is benedictijner monnik en economisch directeur van een groot klooster in Würzburg, tussen Frankfurt en Neurenberg. Geïnspireerd door de regel van Benedictus definieert hij leiderschap als: je mensen stimuleren tot groei. Belangrijke voorwaarden om goed leiding te kunnen geven zijn zelfkennis, mensenkennis, creativiteit en fantasie. In de loop van dit jaar wordt in de prachtige abdij Koningshoeven in Tilburg opnieuw de door Grün ontwikkelde leergang Spiritueel Leiderschap gegeven. Meer daarover op www.anselmgrun.net. Trainers Verstappen en Van Genugten blijken overigens gemakkelijk tussen tradities te switchen, want in juni geven ze in het Dominicanerklooster in Huissen de training *Franciscaans leiderschap*, zie www.franciscaansleiderschap.nl. Misschien liggen de benedictijnse en de

franciscaanse traditie in de praktijk ook niet zo ver uit elkaar. Jaap Lodewijks, adjunct-hoofdredacteur van dagblad De Stentor, schreef een aantal jaren geleden *Franciscaans leiderschap. Als het wassen van andermans voeten*. Vorig jaar verscheen van zijn boek een herziene en uitgebreide herdruk. De titel is ontleend aan de spreuk waar dit artikel mee begon. Het leven van Franciscus van Assisi stond in het teken van dienstbaarheid en dankbaar omgaan met wat God ons gegeven heeft in de schepping. Lodewijks heeft verhalen over Franciscus verzameld en doorvertaald naar deze tijd.

Henk Jan Kamsteeg, onder andere bekend van International Justice Mission, schreef *Dienend leiderschap*, met als ondertitel *Lange termijn vertrouwen is beter dan korte termijn succes*. Ken Blanchard, auteur van het bestverkochte managementboek aller tijden (*The one minute manager*), schreef er een voorwoord bij. Ook in Kamsteegs visie staat of valt iemands leiderschap met de persoon en authenticiteit van de leider. Kamsteeg giet zijn boodschap in de vorm van een verhaal, een parabel waarin drie vrienden tijdens een weekend in de Ardennen aan de praat raken over hun persoonlijke stijl van leidinggeven. De boodschap in het kort: dienend leiderschap is niet soft, maar sturend en ondersteunend tegelijk. Wie belangstelling heeft voor Kamsteegs boek en boodschap, kan in mei in Zwolle een workshop Dienend leiderschap bij hem boeken. De brochure van die workshop is te downloaden via www.hjkamsteeg.nl.

Dick den Bakker is directeur Onderwijs & Identiteit bij de Besturenraad, centrum

voor christelijk onderwijs. Aan de hand van de tien geboden schreef hij *Tien noties bij leiderschap*: wees authentiek, dienstbaar en betrokken, neem tijd voor bezinning, toon eerbied voor je voorgangers, luister naar anderen, wees betrouwbaar, inspirerend, integer en tevreden. Den Bakker benadrukt dat zijn noties niet als geboden moeten worden opgevat, hij noemt ze liever persoonlijke reflecties. Het is hem er vooral om te doen dat christelijke leiders hun maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen.

Naar aanleiding van:

J.W. Grievink, *Hand- en hartsboek christelijk leiderschap*. Heerenveen (Medema), 2011. 231 pagina's, € 19,95. Te verkrijgen via www.conception.nl.

Ben Tiggelaar en Joël Aerts, *MBA in een dag*. Soest (Tyler Roland Press), 250 pagina's, € 24,95.

J. Hoogland en M. Verkerk, *Prediker voor managers*. Utrecht (Kok/Ten Have), 2010. 171 pagina's, € 19,99.

Anselm Grün, *Bezielend leidinggeven*. Utrecht (Kok/Ten Have), 2002. 140 pagina's, € 19,95. Idem, *Spiritueel leidinggeven*. 190 pagina's, € 19,99.

Jaap Lodewijks, *Franciscaans leiderschap. Als het wassen van andermans voeten*. Utrecht (Kok/Ten Have), 2011. 120 pagina's, € 14,95.

Henk Jan Kamsteeg, *Dienend leiderschap. Lange termijn vertrouwen is beter dan korte termijn succes*. Amsterdam (Business Contact), 2011. 128 pagina's, € 19,95. Ook verkrijgbaar als e-book voor € 15,95.

Dick den Bakker, *Tien noties bij leiderschap*. Voorburg, uitgave van de Besturenraad. 104 pagina's, € 22,95.

De kaart voor de wandel met God

TEKST: JAN T. OLDENHUIS, EMERITUSPREDIKANT TE GRONINGEN-HELPMAN /// FOTO: ERIK KONING

Wandelen met God is vanaf het begin het onderwerp van deze rubriek geweest. Wie gaat wandelen heeft een kaart nodig. De kaart voor de wandeling met God is de Bijbel. Wandelen met God kun je alleen maar met de Bijbel in je hand. Hoe gebruik je die kaart? Dat is nog niet zo eenvoudig.

Er is de eeuwen door veel over te doen geweest. Discussies herhalen zich. Oude standpunten worden soms zomaar weer ingenomen. Wie de geschiedenis niet kent, moet alles opnieuw doen. Maar het kenmerk van de geschiedenis is dat ze zich niet herhaalt, ook al wordt alles opnieuw gedaan.

Dat dikke boek De Bijbel is dik. Er staat zoveel in. Honderden figuren komen we tegen, een verwarrend grote hoeveelheid in een verwarrende verscheidenheid aan situaties. Is het de bedoeling van God geweest om ons te laten te zien hoe al die verschillende mensen in al die verschillende situaties hebben ‘gewandeld met God’? Heeft God ons willen laten zien hoe het kan of hoe het moet of hoe het niet moet of hoe het in ieder geval gaat? Dat is uitermate interessant. Het is een methode van uitleg die inspeelt op herkenning. Dat doet het altijd goed. Al de eeuwen door zijn er duizenden gelovigen mee bereikt en door gesticht. Het geeft een oneindige variatie. Elke toepassing werkt als een verrassing. Als de overeenkomsten met de hoorder maar gezien worden. Wie het meeste ziet, wordt

geprezen om zijn vindingrijkheid en gevolgd door zijn bewonderaars. De grote predikers uit het verleden hebben ermee gescoord en veel prekers van vandaag volgen hen na. Ze zijn altijd populair geweest en dat zijn ze nog. Er zijn ook predikers die de kaart anders gebruiken. Zij vragen wat meer inspanning van de hoorders. En dat is nooit direct populair. Het zijn twee methodes die tegenover elkaar gezet zijn. We hebben er in onze kring heel wat over gediscussieerd. Zijn we verder gekomen? Of verlopen de discussies in een vermoeiende cirkelgang, waarbij telkens weer hetzelfde punt gepasseerd wordt zonder dat men zich dat bewust is, omdat het alweer zo lang geleden is dat het werd gepasseerd?

Twee citaten Ik leg u twee citaten voor. Het eerste komt uit het Nederlands Dagblad. Het is een citaat van een predikant die een eigen preek aankondigt. Het is vrij kort. De naam van de predikant doet er niet toe. Het is een voorbeeld, vrij recent ook nog: hij kondigt een preek aan over het kerstgebeuren.

Als u dit leest is het nog maar ruim een maand geleden dat we allemaal preken hebben gehoord over Jozef en Maria, de herders en de engelen, de wijzen uit het Oosten en misschien ook wel over de kindermoord in Betlehem. Het is dus nog redelijk actueel. Het tweede citaat is ontleend aan een boek dat een halve eeuw geleden in onze kring verscheen, om precies te zijn in 1960. Het is wat langer dan het eerste. Dat kan ook moeilijk anders omdat de schrijver iets duidelijk wil maken waarvoor nu eenmaal wat meer woorden nodig zijn. Ik noem weer geen

naam. Ik laat het aan de lezers over om die twee citaten met elkaar te vergelijken. Ik onthoud me van het uitspreken van een mening. De lezers van dit blad zijn naar mijn idee capabel genoeg om zelf een oordeel te vormen, dat hoeft ze niet altijd voorgeschreven te worden. Het gaat om het gebruik van de Bijbel. Dat is nog altijd de basis voor het ‘wandelen met God’.

Eerste citaat ‘Ik vind het heel bijzonder dat de grootste gebeurtenis in de geschiedenis, de komst van de Here

Al de eeuwen door zijn er duizenden gelovigen mee bereikt en door gesticht ///

kunnen worden aangepast, bepaalt iemands godsdienstig interesse bij zo'n figuur. (...) Dat komt voor een groot deel daaruit voort, dat wij allen de neiging hebben de Bijbel pas interessant te vinden, wanneer we direct een toepassing op onszelf kunnen maken; dit nu gaat vaak het gemakkelijkst door van al die personen directe "lijntjes" naar onszelf te trekken. Dat we het werkelijke verband dan niet zien en onszelf feitelijk arm houden, ontgaat ons dan maar al te licht. (...) Zulke stukjes blinken van stichtelijkheid. Maar het goud ligt dieper. (...) Wie werkelijk recht doet aan de historische plaats die in de Schrift aan allerlei mensen wordt gegeven, die ziet ze juist daarmee op HUN plaats staan. Dan ziet ieder ook zichzelf op zijn plaats staan. Dan wordt duidelijk het verschil tussen die "plaatsen, momenten, toestanden, verantwoordelijkheden."

Keuze Aan de lezer de keuze. De wandeling met God wordt bepaald door de manier waarop de kaart wordt gebruikt. En nog wat: een kerk krijgt ten slotte haast onvermijdelijk dat te horen wat men graag wil horen. Hoe meer de ene methode aangeprezen wordt boven

de andere, hoe meer de predikers gestuurd worden om hun hoorders langs die weg te bereiken. De keuze die u maakt, heeft dus gevolgen.

Als u maar vaak genoeg zegt wat u wilt horen, zult u het ten slotte wel krijgen. Het is een wetmatigheid waarvoor Paulus in zijn testamentaire brief aan zijn geliefd kind

Timoteüs al gewaarschuwd heeft (2 Tim. 4:3-4).

Jezus naar de aarde, gebeurt via een timmerman en zijn vrouw uit Nazaret, een onbeduidend plaatsje in het noorden van Israël. Ik wil deze ingrijpende gebeurtenis dichterbij brengen door het eeuwenoude verhaal gewoon nog eens een keer te vertellen en dan de focus te leggen op wat het betekent als je leven op de kop wordt gezet en opeens een enorme wending krijgt. Dat hebben Jozef en Maria toen ervaren. Maar het gebeurt vandaag nog steeds. Ook nu ruim tweeduizend jaar later kunnen ingrijpende gebeurtenissen je leven veranderen. Hoe ga je daarmee om en wat is je uitzicht?

Tweede citaat 'Wij lopen gauw gevaar bij onze Schriftlezing alle gebeurtenissen en hoofdstukken gelijk te schakelen. Natuurlijk weten we dat er een verband is van vroegere naar latere gebeurtenissen. (...) Maar we hebben toch gauw de neiging de plaats die zo veel verschillende mensen innemen in al die Bijbelgedeelten ongeveer als een en dezelfde te zien. (...) Dan gaat men de belevissen van die personen vergelijken met de eigene – en de mate waarin ze samenvallen of aan elkander

'Een kerk krijgt

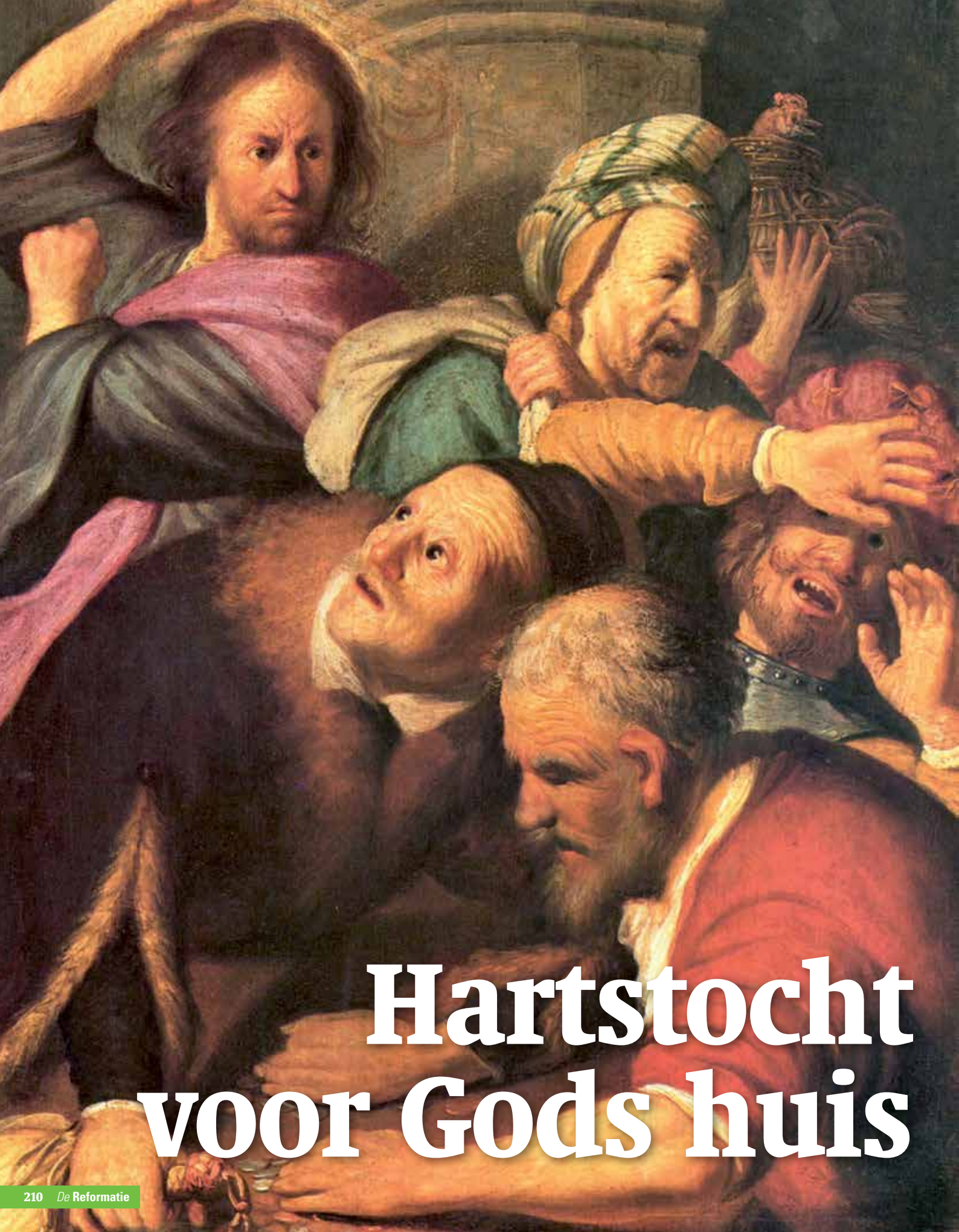
ten slotte haast

onvermijdelijk dat

te horen wat men

graag wil horen'

Hartstocht voor Gods huis

TEKST: PIETER SCHELLING, EMERITUSPREDIKANT VAN DE GEREFORMEERDE KERK TE 'S-HERTOGENBOSCH /// AFBEELDING: DE TEMPELREINIGING, REMBRANDT HARMENSZ. VAN RIJN (1607-1669)

ZIJN LEERLINGEN DACHTEN AAN WAT ER GESCHREVEN STAAT:

'DE HARTSTOCHT VOOR UW HUIS ZAL MIJ VERTEREN.'

Johannes 2:17 / Psalm 69:10a

Ze hadden verbaasd en geschrokken staan kijken, de leerlingen van de meester. Kort voor Pesach waren ze met Hem uit het noorden naar Jeruzalem gereisd om in alle rust een dankbaar feest te vieren, en toen dit...

Was het nou zo vreemd, zo'n markt op het tempelplein? Per slot zijn er toch offerdieren nodig en moet er buitenlands geld gewisseld kunnen worden tegen gangbare munt. Het was gewoon geworden om daarvoor het voorplein van Gods huis te gebruiken, met toestemming van de kerkelijke autoriteiten.

Maar ze hadden buiten de Zoon van de Vader gerekend. Voor Hem was dit heiligschennis en dus onverdraaglijk. Hij improviseerde een zweep en joeg de veehandelaars en hun beesten van het plein, en de geldtafels keerde Hij om. 'Wegwezen! Het huis van mijn Vader is geen markt waar jullie je koopmansgeest kunnen botvieren!' En na het grote tumult was het heilig stil geworden. Verbaasd en geschrokken waren ze geweest. Johannes herinnert zich dat ze – zoals later bleek – aan hetzelfde gedacht hadden: Psalm 69 noemt dit 'hartstocht voor Gods huis'. Hun meester was ineens een en al passie geworden daar in de tempel. Wat een verontwaardiging, wat een optreden! Maar ja, Hij noemde het heiligdom 'het huis van zijn Vader'. En wat de Vader heilig is, is ook de Zoon heilig. Vader en Zoon? Geen wonder

dat de autoriteiten prompt om zijn legitimatie vroegen (2:18). En ze hadden ook goed begrepen dat dit optreden uiteindelijk tegen *hen* gericht was, want voor de heiligheid van Gods huis waren *zij* per slot verantwoordelijk. Johannes en zijn vrienden voelden het aankomen: dit gaat verschrikkelijk mis! Het gaat Hem verteren. En wij, hoe lezen wij dit verhaal? Het doorkruist wel ons beeld van de zachte, liefdevolle en meelevende Jezus, maar we geven Hem hier natuurlijk gelijk. Helemaal terecht dat Hij opkomt voor de heiligheid van de Vader!

Ja? En als Hij ons nu eens zou vragen om in zijn voetsporen te treden – zo Christus, zo christenen? Beseffen we dat die touwenzweep dan onszelf raakt? Samen zijn we het levende 'huis van de Vader', met een plein waarop van alles en nog wat gebeurt wat zich met de heiligheid van de Vader en de Zoon slecht verdraagt. Wat zijn we op dat plein van ons hart en ons leven, zichtbaar en verborgen, allemaal gewoon gaan vinden? Zijn we met dat woord 'heiligheid' eigenlijk nog vertrouwd voor zover een mens daarmee vertrouwd kan wezen? En met z'n tegenhanger 'eerbied'? Dat Hij Zich met zijn alles verslindende liefde voor de Vader en zijn tempel – voor de Vader en ons dus! – de redeloze haat van zijn vijanden op de hals haalde, is confronterend voor ons. Alle reden voor eerbiedige zelfbeproeving!

Wat zijn we op dat plein van ons hart allemaal gewoon gaan vinden?

Geschonden bestaan

De Christelijke Dogmatiek over zonde, kwaad en de duivel.¹

TEKST: MATTHIJS HAAK, PREDIKANT TE ROTTERDAM-DELSHAVEN ///

Een poos geleden las ik een bericht dat me pijnlijk trof: een echtpaar op leeftijd stapt in de auto en rijdt doelbewust het water in, de dood tegemoet. Even daarvoor was het stel als gevolg van de financiële crisis het huis uitgezet. Crisis krijgt een intriest gezicht. Hoe komen mensen zover?

Deze mensen hebben besloten tot deze daad. Dat is duidelijk. Zij zijn, om het met de *Christelijke Dogmatiek* van Van den Brink en Van der Kooi te zeggen, ‘antwoordelijke’ wezens (pag. 305). Tegelijk is er zoveel meer aan de hand. Anderen dwongen hen hun huis te verlaten. Daar weer achter zit het huidige systeem van omgaan met geld, schulden maken en hypotheekverlening. Zonde, kwaad en tragiek bundelen zich in het betreffende krantenbericht. Het sterke van de *Christelijke Dogmatiek* (in het vervolg: CD) is onder andere dat de realiteit van het geschonden bestaan nooit ver weg is. Het voorbeeld van dit echtpaar had zomaar aan de orde kunnen komen in hoofdstuk 8, waar dit artikel betrekking op heeft.

Hoop Een hoofdstuk over zonde en kwaad wordt ongemakkelijk (pag. 270), zeggen de auteurs. Dat is echter niet het gevoel dat bij mij is blijven hangen na de lezing ervan. Van meet af aan wordt namelijk duidelijk dat je als schepsel meer bent dan een zondaar:

schepsel-zijn en zondaar-zijn vallen niet samen (pag. 277). Zo is het hoofdstuk te lezen als een hoofdstuk van hoop. Het herstel is begonnen en de Drie-enige

‘Als schepsel ben

je meer dan een

zondaar: schepsel-

zijn en zondaar-zijn

vallen niet samen’

God zal het voltooien (pag. 303, kleine letters). Dat wil niet zeggen dat zonde oppervlakkig aan de orde komt. In paragraaf 8.2 wordt gesteld dat zonde het scherpst zichtbaar wordt in de reactie op het leven van Jezus Christus. Ongeloof in God en rebellie tegen God uit zich als de heelmee-ster van het leven, Jezus, radicaal wordt afgewezen. Met recht wordt dus gezegd dat allen gezondigd hebben en de heerlijkheid van God missen (Rom. 3:23). Ook pastoraal is de CD sterk. Laat zonde niet terugslaan op jezelf (pag. 276-277)! Kortom: echt knap om op deze manier over dit onderwerp te spreken.

(Ver)antwoordelijk Terecht

zegt de CD dat bezig zijn met zonde geen christenspecialiteit is (pag. 272). Het is belangrijk om dat in de gaten te

houden in onze postchristelijke samenleving. Dat is een ander aantrekkelijk aspect van de CD. De algemene, verkennende insteek bij ieder hoofdstuk positioneert de verschillende geloofsonderwerpen. Daardoor wordt het specifiek christelijke duidelijk. Waarin uit zich dat als het gaat over zonde en kwaad? Om te beginnen zit dat in het al genoemde aspect van de hoop. Ook valt in dit hoofdstuk de verantwoordelijke positie van de mens op. Het is niet leuk om te horen, maar de mens heeft in de Bijbel als het ware een sleutelrol als het gaat om zonde en kwaad (pag. 271). De CD is hierin consequent. Zo komt bijvoorbeeld tragiek terecht aan de orde in

dit hoofdstuk, in paragraaf 8.6. Maar wel pas nadat onze ‘geperverteerde wil’ aan de orde is geweest (pag. 298). Als de duivel in beeld komt, gaat het net zo. Bewust gebeurt dat aan het einde van het hoofdstuk, omdat onze eigen betrokkenheid met het kwaad voorop dient te staan (pag. 304). De Bijbel laat ons

niet ontsnappen en daarin volgt de CD. De keerzijde van deze genuanceerde insteek is dat het de CD hier en daar

‘Dit is waar het ten

diepste om gaat

in de christelijke

leer: geen oplossing

maar verlossing’

Het specifiek christelijke als het gaat over zonde en kwaad zit allereerst in het aspect van de hoop ///

niet zonder de verlosser ervan. Ik denk dat dit onderwerp raakt aan de vraag in hoeverre de opzet van de klassieke dogmatiek voor vandaag voldoet. Daar kan ik in het bestek van dit artikel geen antwoord op geven.

Onpersoon Omdat zonde en kwaad parasieten zijn (pag. 283, 304), spreekt de CD ook over de duivel als onpersoon. Scherp wordt gezegd dat alleen God almachtig is en onze aanbidding waard is. Terecht neemt de CD dan ook stelling tegen te veel aandacht voor de duivel en kwade geesten, mede omdat in de Bijbel die exclusieve aandacht ook ontbreekt (pag. 305). We leven in een cultuur die ver afstaat van die van het Nieuwe Tes-

tament en dat brengt nieuwe inzichten met zich mee; ons westerse paradigma is niet superieur (pag. 306). Maar hoe werkt dat volgens de CD dan door? Allerlei andere culturen staan toch zomaar bij ons op de stoep? En net zo goed kent onze cultuur veel aandacht voor het occulte, voor geesten en duistere

krachten. Naar mijn indruk is de CD hier wat ambivalent.

Het beest Ik denk dat deze paragraaf wat scherper had gekund en dat lijkt me gezien het onderwerp niet onbelangrijk. Christenen kunnen een reële angst voor de duivel en voor kwade machten ervaren. De CD noemt dat te veel respect voor de duivel (pag. 305). Te denken is bijvoorbeeld aan bekeerlingen uit een cultuur of geloof waarin geesten en demonen een grote rol spelen.

aan scherpste ontbreekt. Ik werk die stelling uit door twee teksten te bespreken die in het betreffende hoofdstuk niet voorkomen: 2 Korintiërs 5:21 en 1 Johannes 3:8.

Adembenemend De Korintiërstekst over Christus die de zonde niet kende, maar door God een is gemaakt met de zonde is adembenemend. Niet alleen leer je hierin zien hoe ernstig zonde is. Daarover spreekt de CD scherp. Maar ook hoor je in deze tekst hoe ongehoord ver God is gegaan om ons te verlossen. De CD biedt hoop in het ongemakkelijke onderwerp van de zonde als ze zegt dat zondaar-zijn en schepsel-zijn niet samenvallen. De tekst uit 2 Korintiërs 5 zet dit onderscheid in een ander perspectief. God heeft Christus een gemaakt met ons schepsel- én zondaar-zijn zonder daarbij tekort te doen aan zijn eigen God- en heilig-zijn. Dit is waar het ten diepste om gaat in de christelijke leer: geen oplossing maar verlossing. De CD zegt dat de eigen,

menselijke verantwoordelijkheid inzake zonde de christelijke leer typeert. Dat is waar. Tegelijk is het grootste geheim dat we aan de wereld te geven hebben als het gaat over zonde en kwaad dat God Zich zelfs hierin voor ons garant stelt in de persoon van Christus.

Op het predikantencongres in mei vorig jaar heeft Van den Brink toegelicht waarom hij en Van der Kooi hebben gekozen voor een apart hoofdstuk over de zonde. Dat was verhelderend. Vooral pleitte hij ervoor om ook in de kerk niet te gemakkelijk over zonde heen te stappen. Daar ben ik het helemaal mee eens. Toch blijft het voor mij de vraag of je dan als het ware Christus als verlosser nog even tussen haakjes kunt zetten. Het viel me op dat Van den Brink in de bewerking van zijn congrestonespraak eindigde met hoop dankzij Christus (24 mei jl.). Spreken over zonde kan

‘Christenen kunnen een reële angst voor de duivel en voor kwade machten ervaren’

Tien woorden

TEKST: FREDDY GERKEMA, PREDIKANT VAN DE NGK AMERSFOORT-NOORD EN REDACTEUR VAN OPBOUW ///

Als het gaat om de vraag naar de identiteit van de duivel vind ik het woord dat in Openbaring wordt gebruikt treffend: het beest (Opb. 11 en verder). Het is net alsof je daarin proeft dat het te veel eer is om dit gruwelwezen een persoon te noemen, zoals de CD ook stelt. Maar toch wordt aan dat wezen toegekend dat het zich als het ware persoonlijk bemoeit met mensen en de wereldgeschiedenis.

Persoonlijk De Heer spreekt over 'hij die het kwaad zelf is' (Mat. 13:9). En in de eerste brief van Johannes komt dit spreken terug (1 Joh. 2:13; 3:12; 5:19). In hoofdstuk 3:8 komen zowel de zonde als de duivel in één zin terug. Hij die het kwaad zelf is, brengt concrete zonden voort in mensenlevens. Wat bemoedigend dat er dan in datzelfde vers staat: 'De Zoon van God is dan ook verschenen om de daden van de duivel teniet te doen.'

Dat is een opvallende zin. Tegenover het werk van 'hem die het kwaad zelf is' brengt God geen onpersoonlijke tegenkracht als redding. De Zoon van God verschijnt! Wijst dat ook niet in de richting van het bestaan van een tegenstander die persoonlijke trekken aanneemt?

Het is de verdienste van de CD dat het gesprek over de duivel aangewakkerd wordt. Je proeft op dit punt het zoekend spreken. Het is van wezenlijk belang ons op dit geloofspunt verder te bezinnen.

1 Dit is een ingekorte en bewerkte versie van het gelijknamige artikel in het predikantenblad Pro Ministerio. Dat diende als voorbereiding op het predikantencongres van 21-23 mei 2013 en is te vinden op mijn website www.jmhaak.com. De paginanummers in dit artikel verwijzen naar de eerste druk van de *Christelijke Dogmatiek*.

'Ach of wij uw geboën betrachten' is zeker voor 50-plussers heel vertrouwd. Zo begon het slotcouplet van de berijmde wet en dit couplet diende niet zelden als een gemeentelijk antwoord op de lezing van de wet. In het nieuwe Liedboek zijn drie varianten op de tien woorden opgenomen, die elk een eigen kleur hebben. De eerste (Lied 310) is een berijming van André Troost.

310 Eén is de Heer, de God der goden

2 Houd zijn naam hoog, houd die in ere,
veracht, misbruik de hemel niet;
dankbaar zal ieder respecteren
zijn dag, zijn rust – gedenk, geniet!

3 Sla wat het voorgeslacht ons leerde
niet onnadenkend in de wind.
Dood nooit wie zich niet kan verweren –
wie drift bemint wordt ziende blind.

4 Breek geen verbond, voorgoed gesloten,
blijf trouw aan wie u liefde gaf.
Diefstal kan geen geluk vergroten;
neem niet uw naaste vreugde af.

5 Leugen en laster? Valse goden!
Begeerte baart slechts bitterheid.
Ga op de weg van Gods geboden –
er is geen god die zo bevrijdt!

tekst André Troost, bij Exodus 20,1-17
melodie Straatsburg 1545/Lyon 1547/Genève 1551
– 'De Tien Geboden'

in drievoud

Troost herschreef de tien woorden in vijf coupletten op de oude melodie van Psalm 140. De positieve inzet van het lied vind ik sterk, met nadruk op de ene Heer en zijn bevrijdende kracht. Met ook nog eens de brede aansporing: ga op de weg van zijn geboden, waarbij je als vanzelf in de buurt komt van psalmen als Psalm 1 en Psalm 119. Troost laat deze wendingen in het vijfde couplet weer terugkomen en zet zo de tien woorden in een prachtig kader van Gods verlossing. De lieddichter doet in de vijf coupletten niet veel meer dan de tien woorden even aanstippen, uitnodigend en prikkelend. En tussen de regels door schemert de waarschuwing voor de destructieve alternatieven. De melodie van Psalm 140 vind ik mooi, maar gelet op de komende generaties had ik liever een nieuw aansprekend alternatief gezien. Met meer de power van de gebeurtenissen bij de Sinai!

Siddering? Ik voeg er maar direct aan toe dat ik zelf een lichte aarzeling heb bij het zingen van de tien geboden. Zijn deze tien woorden daarvoor niet te veel van 'alzo hoge' opgelegd – met Gods eigen vinger gegraveerd en in een huiveringwekkende ambiance uitgesproken? Past daarbij niet beter dat je ze hoort uit de mond van een eenling dan dat je ze samen alle tien uitzingt?

Ik proef dat ook in de twee varianten (zie www.opbouwonline.nl), die in het liedboek zijn opgenomen. In Lied 311 vind je de versie die Wim van der Zee jaren geleden schreef. Die begint met een couplet waarin de keuze van het volk wordt verwoord: 'Wij kiezen voor de vrijheid.' Mogelijk geïnspireerd door Exodus 19, waar je Israël hoort zeggen: 'Wij zullen alles doen wat de Heer heeft gezegd.' Of zoals veel later bij Jozua met ook zulke krachtige belijdende woorden van de kant van het volk (Jozua 24). Bij Van der Zee hoor ik meer de aardse vader, die de geboden van de Heer aan zijn kinderen doorgeeft, dan dat het me brengt in de sfeer van de Sinai met de donder en de siddering. Lied 311 is zo een mild en mooi lied geworden met een positieve insteek, maar dat de tien woorden gegeven zijn op het scherpst van de snede hoor je er niet meer aan af.

Van gebod naar belijden Nico Vlaming heeft met Lied 312 deze lijn nog een stuk verder doorgetrokken en van de tien geboden een belijdenis gemaakt, waarin de nieuwe werkelijkheid van liefde voor God en de naaste wordt uitgezongen. 'Wij geloven dat enkel liefde de dood overwint – dat wij elkaar trouw mogen zijn, zoals Gods Zich met ons verbonden heeft.' Zo zoekt Vlaming in een paar woorden de binnenkant van de geboden zes en zeven op. Je merkt opnieuw dat als je de geboden samen probeert te zingen, de stap naar een belijdend lied niet groot is. Daar zit een mooie kant aan en onbegrijpelijk vind ik het niet.

De rubriek Zing een nieuw lied wordt door Opbouw en De Reformatie gezamenlijk verzorgd. De volgende bijdrage verschijnt op 7 maart. Ds. David de Jong bespreekt dan lied 582.

ADVERTENTIE

waardevol
Leven

NIEUW!
€ 17,50

Met thema's als:
orgaandonatie, dementie,
eenzaamheid, anticonceptie,
sedatie, abortus, mantelzorg,
levenseinde, reanimatie.

Bestellen via www.npvzorg.nl/waardevolleven

npv
Zorg
voor het leven

NIEUWS EN PERSBERICHTEN

DE WERELD OP ZIJN KOP

Op de Ontdekzondag 2014 wil Vereniging dit Koningskind onder het thema 'Kijk Zie en Ontdek de wereld op zijn kop' gemeentelieden stimuleren na te denken met welke blik zij naar de ander kijken. De Ontdekzondag wordt georganiseerd op zondag 16 maart; het staat kerkelijke gemeenten uiteraard vrij om hier een ander moment voor te kiezen. Voor deze zondag is allerlei materiaal beschikbaar (o.a. een preek met bijbehorende powerpoint, samenvatting en werkblad). Speciaal dit jaar is de actiekaart: Jij bent van waarde omdat..., met een unieke cartoon van Dokus, die tijdens of na de dienst aan een ander kan worden gegeven. Het materiaal kunt u vinden of aanvragen via www.kijkzieontdek.nl Ontdekzondag 2014.

40-DAGEN SCHEURKALENDER TEAR

Al heel lang gebruiken christenen de vastentijd om met extra aandacht toe te leven naar Pasen. Hulpverleningsorganisatie Tear brengt ook dit jaar een scheurkalender uit die bedoeld is om je in die periode te bepalen bij de nood in de wereld en Gods opdracht om recht te doen aan de armen en verdrukten. Deze scheurkalender is te gebruiken in de veertig dagen voor Pasen, dit jaar is dat van 5 maart t/m 19 april. De scheurkalender is te bestellen via www.tear.nl. Hoe meer je er bestelt, hoe minder de kalender per stuk kost.

TOOLBOX 'WERKEN AAN WERK'

Het Diaconaal Steunpunt heeft in samenwerking met het diaconaal bureau van de CGK de Toolbox 'Werken aan werk' samengesteld, met als ondertitel: Werkzoekers met raad en daad terzijde staan. Menige diaconie heeft tegenwoordig te maken met de gevolgen van werkloosheid, in de gemeente en daarbuiten. Met de informatie en tips uit deze brochure kunnen diakenen mensen die door deze problematiek zijn geraakt hopelijk van dienst zijn. De brochure is te downloaden via www.diaconaalsteunpunt.nl.

UIT DE KERKEN

Aangenomen:

Naar Zuidbroek (Gr.): kandidaat H. Zeilstra te Ureterp.

Bedankt:

Voor Axel: J.W. Boerma te Rotterdam-Oost.

Preekconsent:

Verleend door de classis Utrecht: A.A.M. Wilschut te Houten, tel. 06-50527981, e-mail a.wilschut@involvation.nl.

ADVERTENTIES

dit Koningskind

Jon/Geus...
IK VIND DAT WE GANZE
NIET-BEDERFTE MENSEN
MEER HOETEN HELPEN
OM TE INTEGREREN

Zij zijn ook
gewoon mensen!

Wij zijn niet
de enigen die
ontmisbaar zijn!

Zullen we
een vereniging
oprichten?

Ontdekzondag 2014. Kijk Zie en Ontdek de wereld op zijn kop. Doet ook uw gemeente mee? Ga naar www.kijkzieontdek.nl

**LAAT UW HART WERKEN
VOOR ONDERWIJS IN GHANA**

WORLD SERVANTS

**+ GEEF VOOR NIEUWE
KLASLOKALEN IN
DAGBIRIBOARI**

50 STENEN
€ 25

1 ZAK CEMENT
€ 10

WWW.WORLDSERVANTS.NL/STEUNGHANA

CBF
ANBI